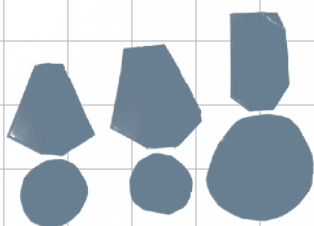

SCENARIUSZ POCHODZI Z PUBLIKACJI „EDUKACJA
GLOBALNA NA ZAJĘCIACH JĘZYKA POLSKIEGO
W GIMNAZJUM” WYDANEJ PRZEZ
CENTRUM EDUKACJI OBYWATELSKIEJ W 2015 ROKU
W RAMACH PROJEKTU „W ŚWIAT Z KLASĄ”

AKTUALIZACJA W RAMACH PROJEKTU
„ŚCIEŻKI DO CELÓW” W 2019 ROKU

O MECHANIZMACH WŁADZY CESARZ RYSZARDA KAPUŚCIŃSKIEGO

Podczas zajęć uczniowie i uczennice opiszą różne systemy polityczne (demokratyczny, autorytarny, totalitarny) oraz scharakteryzują sposób sprawowania władzy przez Hajle Sellasje, ostatniego cesarza Etiopii (który rządził do 1974 roku). Cesarz Ryszarda Kapuścińskiego staje się punktem wyjścia do rozważań nad mechanizmami władzy i znaczeniem praw człowieka. Młodzież pracuje na fragmentach książki.

Zagadnienia:

- ▶ Władza polityczna, demokracja i prawa człowieka

Czas trwania:

- ▶ 45 minut

Pytanie kluczowe:

- ▶ O jakich mechanizmach władzy mówi Cesarz Ryszarda Kapuścińskiego?

Cele zajęć:

- ▶ Scharakteryzujesz sposób sprawowania władzy w systemie autorytarnym i totalitarnym.

- ▶ Zastanowisz się, jakie konsekwencje niesie za sobą nieprzestrzeganie praw człowieka.

Podstawa programowa dla szkoły ponadpodstawowej:

- ▶ I: 1.2, 2.1, 2.3, II: 1.1, 1.2, 3.1, 3.3, 4.3,

Metody:

- ▶ Pogadanka
- ▶ Praca z tekstem literackim
- ▶ Praca ze słownikiem
- ▶ Rozsypanka

Formy pracy:

- ▶ Praca w parach
- ▶ Praca w grupach
- ▶ Praca indywidualna

Środki dydaktyczne i materiały:

- ▶ Załączniki
- ▶ Słownik wyrazów obcych
- ▶ 3 duże arkusze papieru
- ▶ 3 markery
- ▶ Taśma klejąca lub magnesy

Cele Zrównoważonego**Rozwoju:**

- ▶ 10 Mniej nierówności
- ▶ 16 Pokój, sprawiedliwość i silne instytucje

MIN

Wprowadzenie

0

4

2

10

6

Praca właściwa

20

10

35

15

Podsumowanie

45

10

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Zapowiedz klasie, że na tej lekcji zajmiecie się fragmentami reportażu Ryszarda Kapuścińskiego pt. *Cesarz*. Głównym problemem poruszonym w tej książce jest władza. Zanim zapoznacie się z tym tekstem, poproś uczniów i uczennice o wymienienie książek o władzy, które poznali w szkole podstawowej lub liceum (np. *Balladyna*, *Mały Książę*, *Quo vadis*, *Antygona*).

Wyjaśnij klasie, że "*Cesarz*" to książka Ryszarda Kapuścińskiego - wybitnego polskiego reportażysty i publicysty, opowiadająca o Etiopii i dworze cesarza Hajle Sellasje. Pisarz przedstawia ludzi dworu cesarza. Poprzez opisanie ich uległości, walki o względy władcy oraz służalczości autor przedstawił samego Hajle Sellasje jako władcę despotycznego i zakłamanego. Nadał historii etiopskiego władcy uniwersalny wymiar. Trzeba pamiętać jednak, że książka jest bardziej powieścią niż reportażem. Stąd nie należy jej traktować, jako książkę o Etiopii. Kraj ten i perypetie jego władcy to tło do ukazania uniwersalnych mechanizmów władzy. Wyjaśnij uczniom i uczennicom, że na tej lekcji poznają fragmenty książki Kapuścińskiego, które pozwolą dostrzec ten uniwersalny wymiar "*Cesarza*".

2. Wyjaśnij, że podczas zajęć będziecie zastanawiać się nad pytaniem kluczowym: O jakich mechanizmach władzy mówi Cesarz Ryszarda Kapuścińskiego? Zapisz pytanie na tablicy.
3. Podziel klasę na trzy grupy, poproś każdą z nich o wylosowanie po jednym hasle (załącznik nr 1): demokracja, totalitaryzm, autorytaryzm. Poleć, aby w oparciu o własną wiedzę wypisała na dużych arkuszach papieru cechy charakterystyczne wskazanych systemów politycznych. Poproś, by grupy wymienili się plakatami i ewentualnie uzupełniły opis, a następnie, by każda grupa odczytała na głos stworzoną definicję. Zasugeruj, żeby zapisane arkusze powiesić w widocznym miejscu. Następnie poproś młodzież o porównanie powstałych notatek z hasłami ze *Słownika wyrazów obcych*.
4. Zaproponuj pracę w parach. Rozłóż na ławkach losowo wybrane cytaty z *Cesarza* o mechanizmach władzy (załącznik nr 2) i poproś, żeby młodzież zdecydowała, jaki to system, oraz uzasadniła swój wybór. Następnie poleć głośne odczytanie cytatów, wysłuchaj komentarzy i na bieżąco proś o przyczepianie karteczek (magnesami lub taśmą klejącą) do tablicy w dwóch kolumnach: po jednej stronie fragmenty dotyczące autorytaryzmu, po drugiej - totalitaryzmu. Podsumujcie tę część, odpowiadając na pytanie kluczowe.
5. Zachęć młodzież do zastanowienia się, jakie przejawy naruszenia praw człowieka ukazał w *Cesarzu* Ryszard Kapuściński. W tym celu zaproś uczniów i uczennice do dyskusji. Możesz także wykorzystać rozsypankę (załącznik nr 3) - młodzież dopasowuje wówczas poszczegól-

ne artykuły z *Powszechnej deklaracji praw człowieka* do cytatów z *Cesarza*, które odnoszą się do łamania danego prawa.

PRACA DOMOWA:

1. Poproś o sporządzenie krótkiej notatki w zeszytach na temat przejawów autorytaryzmu i totalitaryzmu w *Cesarzu* Ryszarda Kapuścińskiego.
2. Ogłoś klasowy lub szkolny konkurs na plakat pt. „Mam prawo do...”, do którego inspiracją będą zapisy *Powszechnej deklaracji praw człowieka*. Zadbaj o to, by powstałe prace wyeksponować w jednym miejscu, aby uczniowie i uczennice mieli możliwość oddawania głosów na najciekawsze plakaty. Do wyłonienia zwycięzców i zwyciężczyń warto zaangażować innych nauczycieli i nauczycielki, a wyniki ogłosić np. na szkolnym apelu.

Źródła:

Ryszard Kapuściński, *Cesarz*, Warszawa: AGORA 2008.

Powszechna deklaracja praw człowieka: <http://bit.ly/DeklaracjaPrawCzlowieka>

Załączniki:

Załącznik nr 1 – *Materiał pomocniczy: Hasła*

Załącznik nr 2 – *Tekst literacki: Cytaty z Cesarza o mechanizmach władzy*

Załącznik nr 3 – *Materiał pomocniczy: Cesarz w perspektywie praw człowieka*

ZAŁĄCZNIK NR 1 – MATERIAŁ POMOCNICZY

HASŁA

DEMOKRACJA

TOTALITARYZM

AUTORYTARYZM

CYTATY Z CESARZA O MECHANIZMACH WŁADZY

Totalitaryzm

„Zgłębia treść meldunków dostarczonych przez donosicieli. Mało rzeczy ważnych, oni najczęściej donoszą jeden na drugiego. Nasz pan ma wszystko zanotowane w głowie, jego umysł to komputer, który przechowuje każdy szczegół, najmniejszy drobiazg będzie zapamiętany. (...) Widzę go teraz, jak idzie, przystaje, podnosi do góry twarz, jakby pogrążał się w modlitwie. O Boże, wybaw mnie od tych, co czołgając się na kolanach skrywają nóż, który chcieliby wbić w moje plecy. Ale co Pan Bóg może pomóc? Wszyscy ludzie otaczający cesarza są właśnie tacy – na kolanach i z nożem. Na szczytach nigdy nie jest ciepło. Wieją lodowate wichry, każdy stoi skulony i musi pilnować się, żaby się siad nie strącił go w przepaść”. (s. 18)

„A przecież dobrocią nie sposób rządzić cesarstwem, ktoś musi poskramiać opozycję i dbać o nadrzędny interes cesarza, pałacu i państwa. To właśnie robiły koterie ostrych, nie rozumiejąc jednak subtelnych intencji cesarza, grzęzły w błędach, ściślej – w błędzie przerysowania. Chcąc zyskać uznanie pana, gorliwie chciały wprowadzić porządek absolutny (...)”. (s. 31)

„Kiedy zasiedli do stołu, przybył wysłannik Mengistu z wieścią, że cesarz w czasie podróży zaniemógł, że jest umierający i że wszyscy proszeni są o zebranie się w pałacu, aby rozważyć sytuację. Po przybyciu na miejsce zostali aresztowani. Jednocześnie oficerowie gwardii dokonywali aresztowań w rezydencjach innych dostojników. Ale jak to bywa w takiej nerwowej sytuacji, zapomniano o wielu notablach. Kilku zdołało uciec z miasta albo pochować się w domach znajomych. W dodatku zamachowcy późno odcięli telefony i ludzie cesarza zaczęli porozumiewać się i organizować”. (s. 60-61)

„Na żadnym odcinku nie widać postępu. Wynika to z tego, że garstka dostojników zamknęła się w egoizmie i nepotyzmie, zamiast pracować dla dobra ogółu. Lud Etiopii wciąż oczekiwał dnia, kiedy nastąpi likwidacja nędzy i zacofania (...)”. (s. 61)

„(...) tylu policjantów namnożyło się w ostatnich latach jego panowania, tyle wszędzie pojawiło się uszów, wystających z ziemi, przyklejonych do ścian, latających w powietrzu, uwieszonych do klamek, czyhających w urzędach, przyczajonych w tłumie, sterzających w bramach, tłoczących się na rynkach, że ludzie – aby bronić się przed plagą donosicieli – nie wiadomo jak, gdzie i kiedy, bez szkół, bez kursów, bez płyt i słowników nauczyli się drugiego języka, szybko, poliglotycznie opanowali nowy język, przyswoili go i doszli w tym do niebywałej wprawy, tak że my, prości i nieoświeceni, staliśmy się nagle narodem dwujęzycznym”. (s. 77)

Źródło: Kapuściński Ryszard, *Cesarz*, © Spadkobierczynie Ryszarda Kapuścińskiego.

Autorytaryzm

„(...) zwyczaj nakazywał małuczkim, aby przed cesarzem klęczeli z twarzą przy ziemi, a jak podać z tej pozycji kopertę do przejeżdżającej limuzyny? Rozwiązywano to w ten sposób, że wóz cesarski zwalniał, za szybą ukazywała się pełna dobroci twarz monarchy, a jadąc w następnym samochodzie ochrona zabierała część kopert z rąk, jakie wyciągało pospólstwo, część, bo tych rąk był las”. (s. 19)

„Każdy chciał się koniecznie pokazać, bo miał nadzieję, że będzie zauważony przez cesarza”. (s. 20)

„(...) pana cechowała skrytość, dyskrecja i milczenie. Znał pałac, wiedział, że każda ściana ma uszy, że spoza kotar wyłaniają się uważnie obserwujące go spojrzenia. Więc musiał być przebiegły i chytry. Przede wszystkim nie wolno było przedwcześnie odstąpić się, okazać pazernej pożądlivosti władzy, bo to natychmiast jednoczy konkurentów i podrywa ich do walki”. (s. 21)

„(...) czcigodny pan nie tylko nagradzał, obdzczał i nominował, ale także karmił, usuwał i degradował”. (s. 30)

„Pałac dzielił się na frakcje i koterie (...). Jeżeli jakaś koteria brała górę, pan wkrótce obdarzał łaską koterię przeciwną i znowu przywracał paraliżujący uzurpatorów stan równowagi. Pan nasz naciskał klawisze – raz biały, raz czarny – i wydobywał z fortepianu harmonijną i kojącą jego ucho melodie. A wszyscy poddawali się temu naciskaniu, bo jedyną racją ich istnienia była aprobata cesarska i gdyby cesarz ją cofnął, jeszcze tego samego dnia zniknęliby z pałacu bez śladu. Tak, oni nie byli kimś sami z siebie. Byli widocznymi dla ludu tylko tak długo, dopóki oświeślał ich blask monarszej korony”. (s. 30)

„(...) służyli cesarzowi, wiedząc, że przebywają tu i sprawują niejednokrotnie najwyższe godności w państwie tylko i wyłącznie z woli dostojnego pana. Im to właśnie cesarz powierzał stanowiska wymagające największego zaufania. Ministerstwo pióra, cesarska policja polityczna, zarząd pałacu były obsadzone tymi ludźmi. Oni wykrywali wszystkie spiski i knowania, tępilili zarozumiałą i złośliwą opozycję”. (s. 31-32)

„Słońce musi być jedno, taki jest porządek natury, a wszelkie inne teorie są tylko nieodpowiedzialną i Bogu przeciwną herezją. Ale możesz być pewien, że pan nasz kontrastował, jakże imponująco i dobrotliwie kontrastował i dlatego lud nie mylił się, kto jest słońcem, a kto cieniem”. (s. 34)

„Szczodrośliwy pan chciał zachować wyłączność nominacji i promocji, dlatego krzywo patrzył, jeżeli jakiś dostojnik na boku i po cichu próbował nominować i promować. Taka natychmiast karcona samowolność groziła, że w wyważone przez czcigodnego pana układy wkradnie się jakaś nieregularność, jakaś kłopotliwa dysproporcja i pan nasz zamiast oddawać się sprawom najwyższym, będzie musiał zająć się prostowaniem, wyrównywaniem”. (s. 48)

Źródło: Kapuściński Ryszard, *Cesarz*, © Spadkobierczyni Ryszarda Kapuścińskiego.

CESARZ W PERSPEKTYWIE PRAW CZŁOWIEKA

Dopasujcie poszczególne artykuły z Powszechnej deklaracji praw człowieka do tych cytatów z Cesarza, które odnoszą się do naruszania danego prawa lub które sygnalizują, że dane prawo mogło być naruszone.

Artykuł 1 Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi w swej godności i w swych prawach. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa.

„Uderzą i zniszczą tego, który wysunął się do przodu”. (s. 21)

„Długo odbywały się uroczyste pogrzeby tych, którzy odeszli zachowując do końca lojalność; w tym samym czasie ciała powstańców grzebano nocami w niewiadomych, ukrytych miejscach”. (s. 65)

Artykuł 3 Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swojej osoby.

„Fetasza to amharskie słowo, które oznacza rewizję. Nagle wszyscy zaczęli rewidować się nawzajem. Od świtu do nocy, nawet przez całą dobę, wszędzie, bez wytchnienia. Rewolucja podzieliła ludzi na obozy i zaczęła się walka. Nie było barykad ani okopów, ani innych wyraźnych linii podziału i dlatego każdy napotkany człowiek mógł być wrogiem. Tę atmosferę ogólnego zagrożenia wzmacniała jeszcze chorobliwa podejrzliwość, jaką żywi każdy Amhara wobec drugiego człowieka (również wobec drugiego Amhary), któremu nigdy nie wolno ufać, wierzyć na słowo, liczyć na niego, bo intencje ludzi są złe i przewrotne, ludzie to spiskowcy”. (s. 26)

„Życie człowieka – jaką ma wartość? Drugi człowiek istnieje o tyle, o ile stawia opór na naszej drodze. Życie niewiele znaczy, choć lepiej odebrać je wrogowi, nim on zdąży wymierzyć nam cios. Każdej nocy strzelanina (a także i w ciągu dnia), potem na ulicy leżą zabici. (...) Są wyćwiczeni w tym, żeby z byle powodu wyciągnąć pistolet i strzelić. Zabić”. (s. 27)

„Zamachowcy wpadają do zielonego salonu, w którym znajdują się uwięzieni od wtorku dostojnicy ze świty cesarskiej. Otwierają do nich ogień. Ginie osiemnastu najbliższych ludzi cesarza”. (s. 62)

Artykuł 5 Nikt nie może być poddany torturom lub okrutnemu, niehumanitarnemu albo upokarzającemu traktowaniu lub karaniu.

„Jesteśmy nieustannie, bez przerwy rewidowani. (...) Każdy może nas zrewidować, bo nie wiemy, kto ma do tego prawo, a kto nie, i lepiej nie pytać, bo to pogarsza sprawę, lepiej poddać się. Ciągłe ktoś nas rewiduje, jacyś faceci oberwani, z kijami, nic nie mówią, tylko zatrzymują nas i rozciągają ręce pokazując, że my też mamy rozciągnąć ręce – to znaczy przyjąć pozycję do rewizji, i wtedy zaczynają wyjmować wszystko z teczek, z kieszeni, oglądać, dziwić się, marszczyć czoła, kiwać głowami, naradzać się, potem obmacując nam plecy, brzuchy, nogi, buty, no i co? i nic – możemy iść dalej, do następnego rozłożenia ramion, do następnej fetaszy”. (s. 27-28)

Artykuł 9 Nikt nie może być poddany arbitralnemu zatrzymaniu i aresztowaniu lub wygnaniu z kraju.

„I oto dobrotliwy pan, który gotował dla księcia wysoce zaszczytny urząd, musiał wyrzucić go z kraju i trzymał go na obczyźnie przez dwadzieścia lat”. (s. 33)

**Artykuł 17 1. Każdy człowiek, zarówno sam, jak i wspólnie z innymi, ma prawo do posiadania własności.
2. Nikt nie może być arbitralnie pozbawiony swojej własności.**

„Monarcha nasz, dzięki swojej niezrównanej pamięci, a także stale napływającym donosom dokładnie wiedział, kto ile ma, ale tę buchalterię zatrzymywał dla siebie, nie robiąc z niej nigdy użytku, jeżeli podwładny zachowywał się lojalnie. Niech jednak wyczuł bodaj cię nielojalności, natychmiast wszystko konfiskował; odbierał przeniewiercy rajskiego ptaka!” (s. 43)

Artykuł 19 Każdy człowiek ma prawo do wolności poglądów i swobodnego ich wyrażania; prawo to obejmuje swobodę posiadania niezależnych poglądów, poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i idei wszelkimi środkami, bez względu na granice.

„(...) cesarz zaczął wysyłać za granicę młodych ludzi, aby tam pobierali nauki. (...) I – jakżeby inaczej! – po latach zaczęły się kłopoty. Ponieważ, niczym czarnoksiężnik, pan nasz wywołał nadprzyrodzoną i niszczącą siłę, jaką okazał się efekt konfrontacji. Ludzie ci wracali do kraju pełni nieprawomyślnych idei, nielojalnych poglądów, szkodliwych pomysłów, nierozważnych i porządek naruszających projektów (...)”. (s. 47)

**Artykuł 21 1. Każdy człowiek ma prawo do uczestniczenia w rządzeniu swym krajem bezpośrednio lub przez swobodnie wybranych przedstawicieli.
2. Każdy człowiek ma prawo równego dostępu do służby publicznej w swym kraju.
3. Wola ludu będzie podstawą władzy rządu; wola ta będzie wyrażona w okresowo przeprowadzonych i rzetelnych wyborach, które powinny być powszechne i równe oraz przeprowadzone w tajnym głosowaniu lub innej zapewniającej wolne głosowanie procedurze.**

„A przecież dobrocią nie sposób rządzić cesarstwem, ktoś musi poskramiać opozycję i dbać o nadrzędny interes cesarza, pałacu i państwa. To właśnie robiły koterie ostrych, nie rozumiejąc jednak subtelnych intencji cesarza, grzęzły w błędach, ściślej – w błędzie przerysowania. Chcąc zyskać uznanie pana, gorliwie chciały wprowadzić porządek absolutny (...)”. (s. 31)

Artykuł 22 Każdy człowiek jako członek społeczeństwa ma prawo do zabezpieczenia społecznego i jest upoważniony, dzięki wysiłkowi narodowemu i współpracy międzynarodowej oraz stosownie do organizacji i zasobów danego państwa, do korzystania z praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych, nieodzownych dla jego godności i swobodnego rozwoju swojej osobowości.

„(...) w Etiopii panował zastój. Atmosfera niezadowolenia i rozczarowania rosła coraz bardziej wśród chłopów, kupców, urzędników, w armii i w policji, wśród uczącej się młodzieży, wśród całego społeczeństwa... Na żadnym odcinku nie widać postępu. Wynika to z tego, że garstka dostojników zamknęła się w egoizmie i nepotyzmie, zamiast pracować dla dobra ogółu. Lud Etiopii wciąż oczekiwał dnia, kiedy nastąpi likwidacja nędzy i zacofania (...)”. (s. 61)

„Jakże, powiadali, mówić o rozwoju, kiedy bieda aż piszczy! Jakież to rozwój, kiedy naród ugnieciony nędzą, całe prowincje giną z głodu, mało ludzi ma choćby parę butów, zaledwie garstka poddanych umie czytać i pisać, kto poważniej zachoruje, ten umrze, bo nie ma szpitali ni lekarzy, wokół ciemnota, barbarzyństwo, poniżenie, podeptanie, despotyzm i satrapia, wyzysk i desperacja (...)”. (s. 72)

Artykuł 26 1. Każdy człowiek ma prawo do oświaty. Oświata będzie bezpłatna, przynajmniej na poziomie podstawowym. Oświata w zakresie podstawowym będzie obowiązkowa. Oświatę w zakresie technicznym i zawodowym należy uczynić powszechnie dostępną, a oświata na poziomie wyższym powinna być równie dostępna dla wszystkich zależnie od zalet osobistych.

„(...) naród nasz jest niepiśmienny”. (s. 19)

Scenariusz pochodzi z publikacji „Edukacja globalna na zajęciach języka polskiego w gimnazjum” wydanej przez Centrum Edukacji Obywatelskiej w 2015 roku w ramach projektu „W świat z klasą”.

Publikacja dostępna pod adresem: http://bit.ly/WSK_Polski

Aktualizacja w ramach projektu „Ścieżki do Celów” w 2019 roku.

Autorka: Bernadetta Białek

Aktualizacja: Jadwiga Jarosz, Justyna Zamojda

Projekt jest współfinansowany w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP oraz ze środków Unii Europejskiej.

polska pomoc

Materiał jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa 4.0 Międzynarodowe. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Centrum Edukacji Obywatelskiej. Utwór powstał w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2019. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadanych prawach oraz o programie polskiej współpracy rozwojowej.